

Bordás Győző

1956-RÓL – A VAJDASÁGBAN

I.

Tisztelt Nagykövet Úr, kedves Főkonzul Úr, Hölgyeim és Uraim, kedves vendégeink!

A Forum Könyvkiadó nevében is köszöntöm önöket, amely társszervezője a mai megemlékezésnek, elsőnek azok sorában, amelyek az elkövetkező hetekben várhatóak Vajdaság-szerte. Amikor beléptek e kisszínpad előcsarnokába, láthatták: hús fényképes tabló dokumentálja az ötven évvel ezelőtt történeteket. Ehhez a kiállításához nem terveztünk külön megnyitót, hiszen a képek önmagukért beszélnek, s mondhatnánk-e többet annál, mint ami az eligazító szövegekben van? A kiállítás címe szinte mindent elárul jellegéről: *1956 – A szabadság reménye*.

Viszont az évforduló kapcsán mi mindent tehetünk hozzá, mi, vajdaságiak ahhoz a tényhalmazhoz, amelyet esetleg még nem, vagy nem eléggé tudtak, tudnak történészeink, kutatóink, a szélesebb közönség? Ezért készült a *Létünk* folyóirat tematikus száma, ezért tartjuk kezünkben Vladimir Popinnak erre az alkalomra megjelent könyvét, az *1956 a belgrádi és a vajdasági sajtó tükrében* címűt.

Hölgyeim és Uraim!

A mai folyóirat- és könyvbemutatóhoz két rövid verses mottót választottam, ha megengedik, fölolvassom:

„Füstöl a beton –
a tömeg szerteszaladt...”

Lesipuskások:
bámulunk fedezékünkől révetegen.
Sánta gyerekkocsi repked –
ottvesz a kövezeten.

(A vér és az alvadt ólom
tovább patakzanak.)
Mint aki késeknek szaladt:
áll tanácstalan,
áll ott az a kicsi asszony,
s szája legörbed...

Fedezékünk fölött dobok peregnek,
s minket verejték lep,
vasököl dönget.”

(Fehér Ferenc Szemtanúk című versét hallották, amelyet a *Madarak folyója* kötetben találtam, a vers alatt ott a datálás is: 1956 őszén.)

S a másik, részlet Gál László *A teremtés* című poémájából való.

„jaj isten ember és forradalom
ha megpihen ha jaj ha megpihen
se értelem se világos se nap
csak csúszómászók megvadult vadak
ha megpihen ha jaj ha megpihen”

Nem minden hátsó szándék nélkül lapoztam föl nemrégiben az 1956–57-ben megjelent könyveinket, néztem utána költőink időrendi gyűjteményes kötetekben, vajon miként lapul ott '56? Már csak azért sem véletlenül, mert több 56-os antológia, irodalmi szöveggyűjtemény is a kezünkben, de ott – legalábbis eddig – vajdasági író szövegével nem találkoztam.

Pedig némi utánajárással azonnal kiderülne, vannak, mivel íróinkat (idézhettem volna Sinkó Ervin vagy Herceg János naplójegyzeteiből, Deák Ferenc forgatókönyveiből, vagy legújabb regényéből is), sem hagyta, hagyhatta közbönsen mindaz, ami Magyarországon történt. S ez érthető, mert színvonalat képviselő íróink a zsarnokság természetrajzához már 48 után is hozzá merték tenni gondolataikat.

Nekem – ha ez egyáltalán érdekelhet valakit – csak két '56-os élményem van. Nyolcvéves voltam akkor, s amikor délutános voltam az iskolában, föltűnt, hogy édesapám, az olajgyári kertész, mindennap pontosan tíz órára hazakarikázik messziről csörgő biciklijével, a ház falának támasztja, és siet a konyhába anyámmal s anyai nagyapámmal meghallgatni a rádiót. Bennünket, gyerekeket,

kötelezően kizavart onnan. S e furcsa, addig nem tapasztalt jelenség után néhány hónappal tanítónők – akkor másodikos elemista voltam – egymás után jelenti be, új meg új tanuló érkezett. A bátyámékhoz, a nővéremékhez is. A Gál fivérek, Vastag Marika... a többi névre már nem emlékszem, de a pesti Polónyi családra igen, mert máig tartó barátság fűzi nővéremet Marikához, fivére, Levente útjairól is rendszeresen beszámolnak. A gyerekeik esküvőjén, a szülők temetésén ott van.

Már udvaroltam a feleségemnek, aki – miután '56 is szóba jött – azt mesélte, másodikos korában az akkor már nagyon népszerű magyar sportriporter, Szepesi György János nevű fia jó fél évig vele járt az újvidéki Petőfi Sándor iskolába.

Nos, ezek a személyes élmények is fölelevenedtek bennem, míg készült a *Létünk* száma, s amikor Vladimir Popin napi pontossággal adagolta a feltárt sajtótörténeti adatokat, s mesélte személyes élményeit, s közben e kötet fölépítésén, tartalmi gazdagításán munkálkodtunk. Magam is elámultam, amikor kiderült, hogy csak a *Magyar Szó* '56-os cikkbibliográfiája harminc gépelt oldalt tesz ki, és kitűnő forrásanyag mind a további '56-os kutatásoknak, mind a magyar–jugoszláv, jugoszláv–magyar politikai és diplomáciai kapcsolatok akkori vizsgálatának.

Hogy '56 mennyire foglalkoztatta a szerb írókat, arról Vicsek Károly cikke többet mond, s most készülő filmje – biztos vagyok benne – még többet árul el. Ismeretes, hogy pl. Dobrica Ćosić azon melegében megírta a máig izgalmasnak ható *7 nap Budapesten* című naplóját. Már jóval kevesebben tudják, hogy Ivan Ivanji regényt, majd Radoslav Petković nagyregényt írt *Sudbina i komentari* (1999) címmel, amelyben kötetnyi fejezetet szentelt '56-nak, s e regény Csordás Gábor pécsi műfordítónak, irodalmunk jó ismerőjének köszönhetően 2003-tól magyarul is olvasható *Sors és körvonal* címmel. Ras Éva is bejelentette ötvenhatos regényét... És ki emlékezik arra, milyen megható levelet írt Veljko Petrović, a neves szerb író barátjának, Herceg Jánosnak...

S mit tudunk a honi menekülttáborokról, annak a húszezer embernek a sorsáról, akik megfordultak ezekben a táborokban. Azokról a házasságkötésekről, amelyek itt kötettek (csak Écskán hatvan-egynéhány) s a keresztelőkről, amelyekből ugyancsak e táborközelit katolikus és református templomban húsz-egynéhány volt, hogy voltak közöttük a szerbiai Kraljevón és Vinján születettek is... Figyelmükbe ajánlom még e dokumentarista cikk eddig ismeretlen képanyagát is.

De nem akarom elvenni a felszólalók kenyerét, ők minderről többet tudnak tőlünk, szerkesztőktől, olvasóktól, de egy Ćosić-idézetet nem hagyhatok ki. Amikor Vujicsics Sztoján 1989-ben engedélyt, sőt előszót kért a *7 nap Budapesten* magyar fordítása kiadására, a szerb író megrettent, mondván: „...vajon én,

az akkori kommunista és elkötelezett író igazat mondtam-e a sztálinizmus és a szovjet megszállás elleni magyar felkelésről?”

S jegyzete első fejezetének végén: „...félve fogtam az újraolvasásba... de fellélegeztem: nem vagyok lenyűgözve riporterri jegyzeteimről, zavarnak bizonyos ideológiai kategóriák és kritériumok, de nem szégyellem e könyvecskét! Nem hazudtam, bár sok mindenről tévesen vélekedtem... És tudatában vagyok: az ember történelmi létében a tévelygések az ő legmaradandóbb igazságai: a hazugságokért pedig századunk minden lövészárkában együttvéve a legtöbb vért ontották.

Beleegyezem könyvem kiadásába, mert talán e könyvecskében is akad némely szó, amely igazat mond, és reménységet gyűjt a kezdődő magyar újjászületés értelméhez.”

Mielőtt átadnám a szót a *Létünk* szerkesztőjének és szerzőinek, szeretném bejelenteni, hogy a Kiadó irodalmi folyóirata, a *Híd* is természetszerűleg készült az évfordulóra. Tematikus blokkban közli írásait, amelyeket az évforduló valós dátumáig, tehát október 23-áig olvashatunk is. Olvasható lesz benne többek között a tanácskozásunkat, folyóirat- és könyvbemutatónkat is személyesen megtisztelő Standeisky Éva tanulmánya, továbbá P. Müller Péter, Németh Ferenc, Živojin Pavlović és mások írásai.

II.

Ha megengedik, ismét szót kérek, mielőtt szóhoz juttatom a szerzőt, Vladimir Popin urat. Könyve sajtósági, és mint minden könyv, rendhagyó is. Rendhagyó, mert hasonló, rálátást adó, de ugyanakkor személyes, dokumentum jellegű könyv felénk 56-ról eddig nem született.

Az *1956 a belgrádi és a vajdasági sajtó tükrében* című, immáron megjelent (vaskos) könyv első, bevezető részéből történelmi áttekintést kapunk az ötvenhatos eseményekről, s mivel a szerb közvélemény – különösen az újabb nemzedék – keveset tudnak, tudhatnak az ötven évvel ezelőtti eseményekről, úgy döntöttünk, a népszerűbb bevezetőt eredeti, szerb nyelven is közöljük. Bízva abban, hogy nem hiába. A teljes anyagot meg fordításban magyarul Bálint István nyugalmazott külpolitikus-újságíró átültetésében. Azért így, mert föltételeztük, hogy e gazdag adattár – melyet a belgrádi *Politika* és a *Borba*, valamint a vajdasági sajtó, természetesen mindenekelőtt a *Magyar Szó*, de a *Dnevnik*, a *Subotičke* és a *Somborske novine*, valamint a *Zrenjanin* közölt – mindenekelőtt a magyar történészeket, társadalomtudósokat fogja érdekelni, s mérsékeltebben az itteniekét.

Mint már a *Létünk*-szám elemzésekor is láthatták, csak a *Magyar Szó* cikk-bibliográfiája több mint kétívnyi anyag, s nem csoda, hogy a könyv is 260 lapnyira duzzadt.

A könyvet kézbe véve azt is látni fogják, mind a belgrádi, mind a vajdasági sajtó már '56 nyarától fokozott figyelemmel követte az eseményeket. Számos tudósítás jelent meg a Petőfi Kör változásokat követelő vitafórumáról, az Írószövetségben folyó tevékenységről, s aztán sorjázta az események: Rákosi leváltása, Gerő kinevezése, Farkas Mihály menesztése..., hogy ne soroljam tovább, a Nagy Imrével történő, s jugoszláv–magyar ügyeket érintő kérdéseket. S ezekről a történetekről olyan jó tollú, nevezhetjük vezető külpolitikusok tudósítottak, mint Đuka Julius a *Politikában*, vagy Gavro Altman és Vlado Teslić a *Borbában*, vagy Miloš Čorović, aki a Tanjug hírügynökség munkatársaként elsőnek röppenti a világra a Nagy Imre kivégzéséről szóló hírt...

A helyszínen változtatják egymást a *Magyar Szó* újságírói is, Vébel Lajos, az akkori főszerkesztő, Apró Mátyás (aki – mellesleg jegyzem meg – kilencvenegynéhány évével ma is Abbáziában él), valamint Steinitz Tibor, aki 1957-ben – tehát jövőre 50 éves – kiadónk első főszerkesztője volt. A tényszerű megállapításokon túl, ezekből a jelentésekből, riportokból a magyarországi, s főképp a budapesti polgárok hangulatának alakulásgörbéje is jól kiolvasható. Ahogyan Vladimir Popin is írja: „Ezek a cikkek részletesen és korrekt módon megvilágítják a vélemények és álláspontok teljes spektrumát, az akkori viták számos vonatkozását.”

Hogy miért foglalkozik a belgrádi sajtó is ilyen részletesen az eseményekkel már az első napoktól kezdve? Nyilvánvalóan azért, mert Tito és a Jugoszláv Kommunista Párt igazolást, elégtételt talált a 48-ban Sztálinnak kimondott „nem”-re.

Nem akarom bőven ecsetelni, mi mindenről esik szó ebben a könyvben, mindenki elolvashatja, de azt még hadd mondjam el: Vladimir Popin akkor a vajdasági belügyi titkárság határ menti osztályának volt a dolgozója, és így személyes tapasztalatairól is számot ad, többek között a zombori befogadóközpont tevékenységét is elének tárja. Visszaemlékezése szinte novellisztikus hangnemet ad a kötetnek.

Végül idézzük dr. Dejan Janča jogászprofesszor (a 2000-es években budapesti nagykövetünk) recenziójának egy mondatát: Vladimir Popinnak a témához való közelítésében „...sikerült jelentős mértékben hozzájárulnia hazánkban a dramatikus magyarországi forradalmi eseményekkel kapcsolatos specifikus szerepvállalása részletesebb és teljesebb megvilágításához”.

Mindezek után engedjék meg, hogy köszönetet mondjak a Magyar Könyv Alapítványnak, amely támogatást nyújtott e könyv megjelentetéséhez, valamint

a Magyar Köztársaság Oktatási és Kulturális Minisztériuma Kulturális Alap-programjának, az Illyés Közalapítványnak és a Határon Túli Magyarok Hivatalának e Létünk-szám szponzorálásáért.

Kérem a belgrádi magyar nagykövetet, Papp Sándor urat és Nagy Ferenc szabadkai főkonzul urat, tolmácsolják köszönetünket.

Elhangzott az Újvidéki Színházban 2006. október 11-én megtartott folyóirat- és könyvbemutatón.